

เจ้าของ
ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิชาเวทย์
ศาสตราจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน
ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. สุนทร ณ รัมย์
รองศาสตราจารย์ ดร. มารค ตามไท

บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
กองบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณ สถาอนันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประทุม อังกูรโรหิต
รองศาสตราจารย์ ดร. ไสริจ หงส์ถาวร
ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน

ฝ่ายสมาชิก
อรวรรณ สะหาบ
สังเวียน พูเพื่อ
สำนักงาน ชั้น ๑๑ อาคารบรมราชกุมารี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
รหัสไปรษณีย์ ๑๐๓๑๐ โทรศัพท์ ๒๕๕๔๖๕๕๔

การส่งข้อเขียน

กองบรรณาธิการยินดีรับพิจารณาข้อเขียนทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่นบทความ บทความวิจัย รายงานผลการวิจัย บทวิจารณ์หนังสือ หรือบทวิจารณ์ข้อเขียนที่เกี่วข้องกับวารสารพุทธศาสนศึกษา จากนักวิชาการและบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย ผู้สนใจส่งข้อเขียนกรุณาส่งสำเนาข้อเขียนนั้น ๒ ชุด พร้อมแผ่นดิสก์ (ถ้ามี) ถึงบรรณาธิการ

อัตราค่าสมาชิก

๑ ปี ๑๒๐ บาท
๒ ปี ๒๒๐ บาท
๕ ปี ๕๐๐ บาท

สมัครเป็นสมาชิกติดต่อ ดร. ประทุม อังกูรโรหิต
สำนักงานวารสารพุทธศาสนศึกษา ชั้น ๑๑
อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐
ธนาคารส่งจ่ายไปรษณีย์จุฬาลงกรณ์
เจ้าหน้าที่ปลีก เล่มละ ๒๐ บาท
ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา ตามที่อยู่ข้างบน
พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารรายสี่เดือนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ISSN 0858-8325 © ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗

จากบรรณาธิการ

เจตนาคือกรรม

บรรดาคำสอนทั้งหลายของพระพุทธศาสนานั้น คำสอนเรื่องกรรมเป็นคำสอนสำคัญอย่างหนึ่ง มีข้อความที่เชื่อกันว่าเป็นพระคำรัสของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่องกรรมอยู่สั้นๆข้อความหนึ่งคือ "วิภวตัณหาทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนาคือกรรม" ข้อความนี้บังเอิญว่าช่วงเวลานี้ผมกำลังศึกษาอยู่พอดี เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่กำลังทำอยู่ จึงอยากขอนำมาเล่าฝากท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านวารสารพุทธศาสนศึกษาดังนี้ครับ

(๑) ข้อความข้างต้นนี้โดยทั่วไปนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา มักอธิบายคล้ายๆกันว่าหมายความว่า "ตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นการกระทำที่เกิดจากเจตนาเท่านั้นจึงจะถือว่าเป็นกรรม หากไม่มีเจตนา การกระทำนั้นก็ไม่อาจถือได้ว่าเป็นกรรม" คำอธิบายที่ผมเชื่อว่าน่าจะไม่มีปัญหาอะไร เพราะสอดคล้องกับเนื้อความในที่ต่างๆในพระไตรปิฎก จะอย่างไรก็ตาม ปัญหาที่มีอยู่ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าเจตนา นั้นหมายความว่าอะไร ดูเหมือนในพระพุทธวจนะข้างต้นนั้นพระพุทธองค์จะตรัสต่อมามาก่อนหน้าว่า "บุคคลคิดแล้วยอมทำกรรมด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง" ทำให้ตีความได้ว่า คำว่าเจตนา นั้นหมายถึงการคิดก่อนที่จะลงมือทำหรือพูด ขอให้สังเกตว่าเจตนาในที่นี้ทรงหมายเอาการคิดที่สัมพันธ์กับการกระทำทางกายและวาจาที่จะตามมา ถ้าสองส่วนนี้สัมพันธ์กัน ก็เกี่ยวกัน หรือร้อยหากันจนกล่าวได้ว่าเป็นชุดเดียวกัน ความคิดที่เกิดเป็นเบื้องต้น

นั่นเราก็มองว่าเจตนา ยกตัวอย่างเช่น เราเห็นชายคนหนึ่ง โยนเศษขยะลงมาจากหน้าต่างตึก เศษขยะนั้นตกลงมาถูกหัวของชายอีกคนที่เดินอยู่ข้างล่าง ถามว่าการกระทำของชายคนที่อยู่ข้างบนเป็นกรรมหรือไม่ คุณเพียงข้างนอกเช่นนี้เราย่อมไม่อาจตอบได้ แต่ถ้าเรารู้รายละเอียดข้างในใจของชายคนนั้นว่าก่อนทิ้งเขาคิดอะไรอยู่ แล้วคิดว่าสิ่งที่คิดนั้นสัมพันธ์กับผลที่เกิดหรือไม่ คราวนี้เราก็มองว่า ได้ สมมติว่าชายคนนั้นคิดเพียงว่า "จะทิ้งขยะ" ความคิดนั้นก็ไม่มีสัมพันธ์หรือสอดคล้องกับผลที่เกิดขึ้นคือการที่ขยะนั้นตกลงไปที่ศีรษะของชายคนที่เดินอยู่ข้างล่าง จะอย่างไรก็ตาม การอธิบายเช่นนี้จะมีปัญหาตามมาในกรณีที่บางครั้งคนเราอาจตั้งใจที่จะทำบางสิ่งบางอย่างอย่างมึนเหมาะ แต่ผลที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามนั้น เพราะมีปัจจัยอื่นมาแทรกแซง ถามว่าการที่ความคิดในตอนแรกไม่สอดคล้องกับผลที่เกิดขึ้นตามมา จะยังถือว่าบุคคลผู้นั้นได้กระทำ

กรรมลง ไปอย่างสมบูรณ์แล้วหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่นชายคนหนึ่งตั้งใจเป็นมันเป็นเหมาะที่จะทำมาตุฆาตเพื่อหวังมรดก เขาวางแผนเอายาพิษใส่ในเครื่องดื่มแล้วยกไปให้แม่ เมื่อแม่รับแก้วเครื่องดื่มไปกำลังจะยกดื่มก็บังเอิญเหลือเกินว่ามีเสียงแมวกีร็ร้องขึ้นอย่างแรงทำให้แม่ตกใจปล่อยแก้วยาพิษนั้นหล่นมือไปโดยไม่รู้ตัว เลยรอดจากความตาย ถามว่าการที่ความคิดที่ว่า "ฉันจะทำให้แม่ตาย" ที่เกิดขึ้นในใจของชายคนนั้นไม่ลงเอยด้วยผลที่ตรงกับที่คิด จะทำให้การกระทำครั้งนี้เป็นโมฆะคือไม่อาจจัดได้ว่าเป็นกรรมหรือไม่ หรือว่าอย่างไรเสียชายคนนี้ก็ได้อำนาจกรรมลง ไปอย่างสมบูรณ์แล้วทันทีที่ความคิดอันชั่วร้ายปรากฏขึ้น ในใจของเขา ซึ่งไม่ใช่ความคิดเพียงชั่ววูบ แต่เป็นความคิดที่หนักแน่นเอาจริงเอาจังทีเดียว

(๒) ผมเชื่อว่าชาวพุทธเราน่าจะแบ่งเป็นสองพวกในเรื่องข้างต้น พวกหนึ่งอาจจะบอกว่าหลักจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักชนิดที่ดูเจตนา ไม่ดูผลของการกระทำ ถ้าเจตนาดี การกระทำนั้นก็ดี โดยไม่เกี่ยวกับว่าการกระทำนั้นได้ก่อให้เกิดผลเช่นใด ถ้าเจตนาชั่ว การกระทำนั้นก็ชั่วทันที เสรีจรรยาพินตัว โดยไม่ต้องรอดูผลว่าเป็นไปอย่างไร ตามความเข้าใจของฝ่ายนี้ ชายคนหนึ่งพบคนประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์นอนอยู่ข้างทาง จึงหยุดรถแล้วรีบลงไปอุ้มคนผู้นั้นพาไปส่งโรงพยาบาลด้วยจิตใจที่เมตตาสงสาร แต่การอุ้มที่ไม่ถูกวิธีนั้นส่งผลให้คนเจ็บเมื่อรอดตายแล้วก็กลายเป็นอัมพาต ถามว่าชายคนนี้เป็นคนดีหรือไม่ แน่แน่นอนชาวพุทธข้างนี้ย่อมจะตอบว่า "ดีแน่นอน" แม้ว่าผลของความดีนั้นส่วนหนึ่งจะส่งผลร้ายแก่ผู้อื่นก็ตาม ทำไมชายคนนี้จึงเป็นคนดีทั้งที่ได้ทำให้คนอื่นกลายเป็นอัมพาต คำตอบคือเพราะตอนที่ช่วย เขาช่วยด้วยเจตนาดี เจตนาดีนั้นได้ทำให้การกระทำของเขาดีโดยสมบูรณ์เสรีจลินทันที ผลที่เกิดจากเจตนาดีนั้นเป็นเรื่องหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับ เราอาจกำหนดเขาได้ว่าไม่รอบคอบ แต่ความไม่รอบคอบกับความชั่วก็เป็นคนละสิ่ง ในแง่จริยธรรม ชายคนนี้เป็นผู้ที่เราไม่อาจกำหนดได้เลย หากจะกำหนดก็อาจกำหนดได้ในทางอื่นๆ ไม่ใช่ทางจริยธรรม เราอาจเข้าใจว่าทำไมพุทธศาสนา (ตามความเข้าใจของชาวพุทธข้างนี้) จึงถือว่าชายคนนี้เป็นผู้ที่เราไม่อาจกำหนดได้ในทางจริยธรรมก็โดยการตั้งคำถามว่า การทำให้คนอื่นเป็น

อัมพาตคราวนี้จะส่งผลให้ชายคน
นี้ต้องรับกรรมชั่วหรือไม่ คำตอบ
คือไม่ เขาจะรับเฉพาะผลของ
กรรมดีเท่านั้น

ถ้าใช้เกณฑ์ข้างต้นเข้าจับ
ชายที่วางแผนฆาตกรรมมารคาก็
ถือว่าได้ทำชั่วจบสิ้นลงไปแล้ว
ทันทีที่เขาคิดร้ายกับมารคา แต่
การอธิบายเช่นนี้ก็ยังมีปัญหาตรงที่
อาจถูกถามได้ว่าถ้าคิดอย่างนี้ก็
ต้องยอมรับว่าชายคนนี้ได้ทำ
อนันตริยกรรมไปแล้ว ตามพระ
วินัยนั้นท่านห้ามบวชคนที่ทำมาตุ
ฆาต ถ้าชายคนนี้เป็นบวช ผม
เชื่อว่าพระสงฆ์คงอนุญาต เพราะ
ไม่ถือว่าเขาได้ทำมาตุฆาต
เนื่องจากมารคามิได้ตายเพราะ
น้ำมือของเขา การใช้เกณฑ์เรื่อง
เจตนาเพียงอย่างเดียวสำหรับ
ตัดสินสถานการณ์ทางจริยธรรม
จึงมีปัญหาบางประการตามที่ได้
กล่าวมานี้

(๓) สำหรับชาวพุทธอีกฝ่าย
กรรมนั้นจะปรากฏก็ต่อเมื่อเจตนา
กับผลรับกัน ดังนั้นชายคนข้างต้น
ไม่ถือว่าได้ทำกรรมอันได้แก่มาตุ
ฆาต จะอย่างไรก็ตาม เนื่อง

จากกรรมที่พุทธศาสนาสอนมีทั้งกรรมทางใจ ทางกาย และทางวาจา การบอกว่า
ชายคนนี้มีได้ทำกรรมในกรณีข้างต้นนี้หมายเอากรรมทางกาย กรรมในทางใจนั้น
เป็นไปได้ที่เราจะอธิบายว่าชายคนนี้ได้ทำลงไปแล้ว ปกติกรรมทางใจเป็นสิ่งที่ไม่
ต้องรอดผล เพราะสิ่งที่เราคิดอยู่ในใจเราเป็นประสบการณ์ส่วนตัว คนอื่นไม่อาจ
รับรู้ได้ เมื่อรับรู้ไม่ได้ สิ่งที่เราคิดอยู่ในใจนั้นย่อมไปทำอะไรใครไม่ได้ เมื่อทำ
อะไรใครไม่ได้ก็ไม่ต้องรอดผลอันจะเกิดกับคนอื่น คนที่คิดริษยาเพื่อนนั้นได้ทำ
กรรมทางใจที่ไม่ต้องไปแล้วทันทีที่ความคิดเช่นนั้นเกิดขึ้น เช่นเดียวกัน คนที่คิดดี
กับคนอื่นก็ได้ทำกรรมดีทางใจไปแล้ว ไม่ว่าคนที่เราคิดดีด้วยนั้นจะรู้หรือไม่ก็ตาม
ในแง่นี้ ชายที่คิดร้ายต่อมารคาก็ได้ทำกรรมส่วนหนึ่งเสร็จสิ้นลงไปแล้ว คือ
มโนกรรมอันชั่วร้าย มโนกรรมอันนี้จะส่งผลอย่างไรโดยหนึ่งแน่นอน จะ
อย่างไรก็ตาม อนันตริยกรรมข้อมาตุฆาตนั้นเป็นกรรมทางกาย ไม่ใช่มโนกรรม
ถ้าเราพูดเรื่องมาตุฆาตชายคนนี้ก็ไม่ได้ทำสิ่งนี้

(๔) ขณะที่ศึกษาเรื่องกรรมและเจตนาอยู่นั้น ผมพบเรื่องเล่าในพระไตรปิฎกที่
น่าสนใจจำนวนหนึ่ง เรื่องเล่าเหล่านี้เมื่อเอาบางส่วนมาวางไว้ข้างๆกันแล้ว
พิจารณาาร่วมกันจะส่องให้เราเห็นรายละเอียดที่ซับซ้อนของแนวคิดเรื่องกรรมและ
เจตนาที่พุทธศาสนาสอนได้มากที่สุดทีเดียว ดังผมขอยกมาบางส่วนดังนี้ เรื่องแรก
ปรากฏในพระวินัยปิฎก เรื่องมีว่าหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่าพระภิกษุที่
ขโมยทรัพย์หรือทำให้คนอื่นเสียหายในทางทรัพย์สินราคาตั้งแต่ห้ามาสกขึ้นไปจะต้อง
ถูกปรับอาบัติปาราชิก วันหนึ่งมีพระภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปในป่าพบกวางติดแร้วของ
พวกพรานที่ตกไว้ ท่านสงสารจึงเข้าไปปล่อยกวางออกจากแร้ว เมื่อปล่อยแล้ว
ท่านก็สงสัยว่าการกระทำของท่านคราวนี้ โดยรูปแบบนั้นคือการทำให้คนอื่นเสีย
ทรัพย์ เพราะกวางที่ติดแร้วต้องถือว่าเป็นทรัพย์ของเจ้าของแร้ว แต่โดยเนื้อหา
การกระทำนี้เกิดจากเจตนาที่ดีต่อสัตว์ อย่างนี้จะเป็นอาบัติปาราชิกหรือไม่ เมื่อ
ท่านนำความทูลถามพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ก็ทรงซักถามว่าตอนปล่อยคิด
อย่างไร เมื่อพระพุทธเจ้าสงสารกวางจึงปล่อย พระองค์ก็ทรงวินิจฉัยว่าท่านไม่ต้อง
อาบัติใดๆทั้งสิ้น อีกเรื่องหนึ่งก็มาจากวินัยปิฎกเช่นกัน เรื่องเล่าว่า พระภิกษุรูป
หนึ่งเห็นทรัพย์ผู้อื่นในเวลากลางวัน (คงเป็นของเพื่อนพระภิกษุด้วยกันเช่นบาตร

สวยๆ) เกิดอยากได้ จึงตั้งใจว่าตกลงคืนจะมาลัถ แต่ตอนที่ลัถไปนั้นได้หยิบเอาทรัพย์สินของตนไปเพราะเข้าใจผิด (เช่นบาทรถคงตั้งอยู่ใกล้ๆเลยหยิบเอาบาทรถตนไป แต่ตอนหยิบนั้นคิดว่ามันเป็นของที่หมายตาไว้และรู้สึกว่าคุณนั้นกำลังลักขโมยของผู้อื่น) เมื่อรู้ว่าตนลักขโมยมาเช่นนั้นก็เกิดความสงสัยว่าตนจะยังต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่ จึงนำความไปทูลถามพระพุทธรองค์เมื่อทรงไล่เสียงร่ายละเอียดแล้วก็ทรงวินิจฉัยว่าไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติทุกกฏ

(๕) ข้อสังเกตของผมคือ ถ้าเราเอาสองกรณีนี้มาพิจารณาด้วยกันก็จะพบว่ามีความคล้ายกันอยู่ในการวินิจฉัยความผิดของพระภิกษุสองรูปนี้ กรณีแรกนั้นเป็นการกระทำที่ (ก) เกิดจากเจตนาดี แต่ (ข) ส่งผลเสียหายแก่ผู้อื่น ส่วนกรณีที่สองเป็นการกระทำที่ (ก) เกิดจากเจตนาร้าย แต่ (ข) ไม่ส่งผลเสียหายแก่ผู้อื่น ถ้าเราคิดคะแนนให้แก่องค์ประกอบทั้งสองคือเจตนาและผลอย่างละ

เท่ากัน สองกรณีนี้ก็จะคะแนนเท่ากัน (คิดอย่างนี้ครับ เจตนาดีให้ + เจตนาร้ายให้ - เกิดผลเสียแก่คนอื่นคิด - ไม่เกิดผลเสียคิด + กรณีแรกได้หนึ่งบวกและหนึ่งลบ กรณีที่สองก็เช่นกันได้หนึ่งบวกและหนึ่งลบ) แต่ทำไมกรณีแรกจึงทรงวินิจฉัยว่าไม่ผิดเลย ถ้าดูจากคะแนน กรณีแรกน่าจะปรับอาบัติทุกกฏเหมือนกัน โดยอธิบายว่าหากเป็นค่าชดเชยที่ได้ทำความเสียหายแก่เจ้าของทรัพย์สิน แต่ไม่หักมากขนาดเป็นปาราชิก เพราะมิได้มีเจตนาร้าย (อาบัติปาราชิกนั้นวางไว้สำหรับกรณีที่มิเจตนาร้าย)

(๖) จากสองเรื่องข้างต้นนี้ เราอาจสรุปได้ว่า ในการวินิจฉัยปัญหาทางจริยธรรมนั้น พุทธศาสนามีหลักการเกี่ยวกับเรื่องเจตนาและผลของการกระทำดังนี้

(ก) หากการกระทำนั้นเกิดจากเจตนาที่ดี ให้อภัยเพียงอย่างเดียว
หมายความว่าหากบุคคลกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปด้วยเจตนาที่ดี เจตนาดีนั้นจะมีผลทำให้การกระทำนั้นดีโดยไม่มีทางเสียได้เลย แม้ว่าบางคราวผลที่เกิดจากการกระทำด้วยเจตนาดีนั้นจะเป็นไปในทางลบแก่บุคคลอื่นหรือตนเองก็ตาม

(ข) แต่ถ้าการกระทำนั้นเกิดจากเจตนาที่ร้าย จะอภัยเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องดูผลด้วย
หากว่าผลเป็นไปตามเจตนาที่ร้ายนั้นทุกอย่าง การกระทำนั้นก็ชั่วอย่างสมบูรณ์ แต่ถ้าผลไม่ตรงกับเจตนา การกระทำนั้นก็ลดน้ำหนักของความชั่วร้ายลงตามสัดส่วนที่ว่าผลนั้นเกิดผิดพลาดไปจากเจตนามากน้อยเพียงใด

(๗) ทำไมพุทธศาสนาจึงมีเกณฑ์เช่นนี้ ผมคิดว่าหากเราอธิบายผ่านเรื่องกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็จะทำให้เข้าใจเรื่องนี้ได้มากขึ้น พระที่ปล่อยกวางที่ติดแล้วเพราะความเมตตาอันมีเจตนาในใจว่า “เราจะปล่อยกวางตัวนี้” ความคิดนี้ต่อมาก็ส่งผลไปหากการกระทำคือการปล่อยกวางนั้นจากแล้ว จะเห็นว่าในกรณีนี้เจตนาดีกับการกระทำตรงกันพอดี ส่วนผลที่จะเกิดขึ้นตามมาที่ว่าการปล่อยกวางนั้นทำให้เจ้าของทรัพย์สินเสียหายอยู่เกินเจตนาของพระรูปนั้น ท่านจึงไม่นำมาคิดด้วยเวลาที่วินิจฉัยค่าทางจริยธรรมในการกระทำของพระรูปนี้ (ผมเข้าใจว่าตอนที่ปล่อยนั้นพระท่านคงไม่ทันได้คิดเรื่องจะทำให้เจ้าของแล้วเสียหาย ถ้าท่านคิดแล้วยังทำลงไป พระพุทธเจ้าอาจปรับอาบัติก็เป็นได้) ส่วนเรื่องพระขโมยของนั้นเจตนาในใจของพระรูปนั้นคือ “ฉันจะขโมย

ของผู้อื่น ” แต่เมื่อลงมือขโมย แล้วปรากฏว่าของที่ได้นั้น ไม่ใช่ของผู้อื่นก็เท่ากับว่าเจตนา นั้นไม่สำเร็จผล การที่เจตนาไม่สำเร็จผลนี้พิจารณาจากกายกรรม คือการขโมย เมื่อเทียบกับกรณี การช่วยวางข้างคันจะเห็นว่า การช่วยวางนั้นเจตนาที่โยงไป หากกายกรรมเหมือนกัน ต่างกัน แต่กายกรรมในเรื่องช่วยวาง สำเร็จผล เมื่อสำเร็จผลสมเจตนา การกระทำนั้นก็เป็นการอย่าง สมบูรณ์ เนื่องจากเจตนาที่ ผลักดันกรรมนี้เป็นเจตนาดี กรรม นี้ก็เลยคืออย่างสมบูรณ์ (คือไม่มี ความชั่วมาปะปนด้วยเลย) แต่ การขโมยของผู้อื่นนี้กายกรรมไม่ สำเร็จผลสมตามเจตนา จึงไม่ถึง ว่าเป็นกรรมอย่างสมบูรณ์ เรา อาจกล่าวได้ว่าหากพิจารณาที่ เรื่องกายกรรม พระรูปนี้เราไม่ อาจกล่าวได้ว่าทำผิด แต่ในแง่ มโนกรรม การคิดขโมยนั้นผิด มโนกรรมนั่นเองที่เป็นคำอธิบาย ว่าทำไมการกระทำครั้งนี้ของพระ รูปนี้จึงยังมีส่วนที่ผิดอยู่ที่การ กระทำนั้น ไม่จบลงอย่างที่เจตนา

ผมเข้าใจว่าที่เขียนมาข้างต้นนี้คงไม่ชัดสักเท่าไร ที่เป็นเช่นนั้นคงเป็นเพราะ เรื่องนี้ซับซ้อนและผมเองก็พยายามที่จะหาทางทำให้กระจ่างอยู่ จะอย่างไรก็ตาม ผมมีข้อสังเกตที่อยากพูดด้วยภาษาที่ง่ายๆไม่เป็นวิชาการว่า แนวคิดเรื่องเจตนา และกรรมที่พระพุทธศาสนาสอนนี้ ในท้ายที่สุดแล้วผมคิดว่าเข้ากับสามัญสำนึกของคนทั่วไปมากที่สุด ลองพิจารณาตัวอย่างนี้ดู (๑) นาย ก. เห็นหมาแม่ลูกอ่อน นอนอยู่ข้างทาง สงสารจึงซื้อลูกชิ้นปิ้งที่มีขายแถวนั้นให้กิน บังเอิญลูกชิ้นนั้นมี สารพิษ สุนัขนั้นกินแล้วก็ตาย (๒) นาย ข. เห็นหมาแม่ลูกอ่อนเหมือนกัน เขา เป็นคนไม่ชอบหมา จึงจ้างคนขับรถมอเตอร์ไซด์แถวนั้นช่วยจับมัน ไปฆ่าทิ้งทั้งแม่ และลูก คนขับมอเตอร์ไซด์รับเงินแล้วก็จัดการจะเอา ไปฆ่าทิ้ง แต่ระหว่างทางเกิด สงสาร เลยเอาไปเลี้ยง เรื่องแรกคนทำเจตนาดีแต่ผลที่ออกมาไม่ดี เรื่องที่สองคน ทำเจตนาไม่ดี แต่ผลที่ออกมาดี ถามว่านาย ก. นั้นเป็นคนดีหรือไม่ ผมเชื่อว่า ชาวบ้านทั้งหลายคงตอบเหมือนกันว่าดี ถามอีกว่านาย ข. เป็นคนเลวหรือไม่ ชาวบ้านก็คงตอบอีกว่าเลวแน่นอน ที่ชาวบ้านเห็นเช่นนั้นผมวิเคราะห์ว่าคงมาจาก เวลาที่เราจะพูดว่าใครดีหรือชั่ว เราพูดโดยอ้างอิงไปที่ใจของเขา นี่คือการเห็นวามโนกรรมนั้นสำคัญที่สุด ซึ่งก็สัมพันธ์ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ใน *ธรรมบท* ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า...” ในท้ายที่สุดแล้วมโนกรรมก็คือสิ่งที่เป็นหัวใจ หลักของการวินิจฉัยปัญหาจริยธรรมในพุทธศาสนา

แต่ทั้งหลายทั้งปวงก็ไม่ง่ายอย่างที่กล่าวข้างต้น เพราะในรายละเอียด พระพุทธเจ้าได้เพิ่มเติมลงไปว่า ในกรณีที่การกระทำนั้นเกิดจากเจตนาดี เจตนาดี นั้นจะอยู่เหนือ (overrule) ผลที่จะเกิดขึ้น แต่ถ้าการกระทำนั้นเกิดจากเจตนา ร้าย เจตนาร้ายนั้นจะไม่อยู่เหนือผล ต้องดูผลประกอบด้วย ผลก็มีสองอย่างคือร้าย หรือสมตามเจตนา ถ้าอย่างนี้กรรมนั้นก็ชั่วอย่างสมบูรณ์ อีกอย่างหนึ่งผลอาจ ออกมาดีหรือไม่สมตามเจตนา ผลนี้จะมีส่วนผ่อนปรนความชั่วนั้นให้น้อยลงตาม สัดส่วน เพราะคิดเช่นนี้ นาย ข. ที่สั่งฆ่าหมาแม่ลูกอ่อนกับลูกๆของมันนั้น พระพุทธศาสนาจึงเห็นว่าแม้จะเป็นคนชั่ว แต่กรรมคราวนี้ก็ไม่หนักหนาอย่างเต็มที่ เพราะแม่หมาและลูกๆของมันไม่ได้ตาย ส่วนนาย ก. นั้น พุทธศาสนากลับเห็น ว่าได้รับผลกรรมคืนเต็มที่ แม้ว่าแม่หมาจะตายเพราะผลจากความเอื้ออาทรของเขา

ก็ตาม เรื่องเจตนาและกรรมนี้ยังมีประเด็นอื่นๆอีกมากที่ชวนให้คิดและสงสัย ผมฝากท่านผู้รู้และท่านผู้อ่านที่พอจะรู้เรื่องพุทธศาสนาบ้างช่วยกันคิดด้วยนะครับ

๑